

Előszállás épített öröksége

A Mocsárpatak jobb partján települt két főutcás, szalagtelkes település fésűs, illetve utcavonalas előkertes beépítéssel. • Nevének első írásos említése 1537-ből származik. A XIII. század utolsó harmadától a kunok szállásterületére esett. A török idők alatt lakott hely volt, a XVII. századi felszabadító harcok idején azonban elpusztult, lakosai elmenekültek. 1659-től 1945-ig a ciszterciák Fejér megyei uradalmának központjaként működött, de a rend jobbágyfalut 1811-ig nem telepített. A szétszórt településeket 1928-ban egyesítették, így jött létre Előszállás nagyközség. 1940 után ONCSA-házak épültek a faluban.

ENTZ – SISA 1998 (66.), TAK 2017 (6-9.), VIRÁG 2005 (56.)

Kisboldogasszony plébániatemplom

Szabadon álló, egyhajós barokk épület. A ciszterciek építették Haschle Konstantin heinrichai apát idején, 1776-79-ben. 1939-ben nagy felújításon esett át. • A templom homlokzat elé lépő középtornya órapárkányos, gúlasisakos, hajója kétszakaszos, csehsüvegboltozattal fedett, faltagolása erőteljes kettős pilaszteres, szentélye keskenyebb, egyszakaszos, félköríves záródású. A szentélyhez bal felől sekrestye csatlakozik. A bejárat fölött 3 nyílású kihasasodó orgonakarzat húzódik, mellvédjén kovácsoltvas védőráccsal, készült a XVIII. század harmadik negyedében. Kőből épült oszlopos párkányzatos, faburkolatos főoltárát kétfelől Zakariás és Erzsébet faszobrai díszítik, oromzatán angyalokkal kísért, sugár- és felhőkoszorúval övezett Mária-monogram látható. Koporsó alakú sztipeszén kazettás félkupolával fedett fülkébe állított tabernákulum, felszentelve 1783-ban. Mária születését ábrázoló oltárképe 1788-ban készült. A mellékoltárokat Szent József és Szent Bernát tiszteletére, olajképeikkel együtt szentelték a XVIII. század harmadik negyedében. A szószéket ugyanekkor a bal oldali diadalívpillérre függesztették, mellvédjén a Magvetőt ábrázoló relieffel. Ezzel szemközt, a keresztelőkút felett a diadalívpillérre függesztett, a szószékkel egykorú és azonos részletképzésű baldachinos architektúrában Jézus keresztelése csoport látható fél életnagyságú alakokkal. Vörösmárvány keresztelőmedencéje a XIX. első feléből, a barokk bútorzatú sekrestye a XVIII. század végéről származik. Felszereléséhez tartozik egy XVIII. századi aranyozott ezüst kehely, egy ezüst Szent Kereszt ereklyetartó a XVIII/XIX. század fordulójáról és egy aranyozott réz úrmutató a XIX. század első feléből.

A templom előtt álló fehér mészkő feszületet 1857-ben avatták fel, felújítására 1999-ben került sor. A képmezőben olvasható felirata: „Atyám!/nem az én/akaratom,/hanem a tied/legyen./Luk.XXII.r.42v./1857.”

ENTZ – SISA 1998 (66-67.), TAK 2017 (15., 18.)

Ciszterci rendház

Szöglet kert

Egyemeletes, szabadon álló, L-alaprajzú, alápincézett, kontyolt nyeregtetős épület, enyhe kiugrású középrizalittal, sávozott földszinti és vakolatlízénás homlokzattal. Épült 1765-ben. • A Ciszterci Rend Zirci Apátsága 1659-ben szerzett Fejér vármegye déli részén hatalmas birtokokat, mintegy 42 000 magyar holdat kitevő füves pusztaságot, amelyet Braun Zsigmond apát 1700-ban 31 000 forintért eladott a Heinrichai Ciszterci Apátságnak. Az előszállási kastély Hasche Konstantin apát építtette rendházként, az uradalmi jószágkormányzó lakhelyeként és az igazgatási apparátus székhelyeként. Az uradalmi központ Előszálláson a tisztségviselők (számvevő, főintéző, kasznár, főmagtáros, állatorvos, irodavezető) dolgoztak. Irodáik a kastély mögött hosszan elnyúló földszintes melléképületben kaptak helyet. A kastélyban csak a jószágkormányzó és néhány szerzetes lakott. A Zirci Apátság önállóvá

válása után 87 000 forintnyi váltóösszeget fizettek ki Heinrichau felé a Helytartótanács segítségével. Ezután az egyesített zirci, pilisi és pásztói apátságok apátja Dréta Antal lett. A rendtől 1949-ben, az államosítás során vették el az uradalmat és a kastélyt. Az épületben 1950-tól állami gondozott gyermekek részére hoztak létre otthont. A rendszerváltás utána ciszterci rend visszakapta a kastélyt, amely jelenleg üresen áll. • A középrizaliton félköríves záródású, kőkeretes kapu nyílik, felette a rend kőből faragott címere látható. Az emeleti részt kettős ablak díszíti, felette egykor íves szemöldökpárkány húzódott. Az udvart U alakban, a főépülettel szembefordulva földszintes melléképület keretezi. Az épületet hullámvonalas vezetésű falazott kerítés kapcsolja össze a templommal. Az egykor a lépcsőházat díszítő, a XVIII. század első feléből származó festett fa Diogenész-szobrot a Magyar Nemzeti Galériába szállították.

Az uradalom egykori jószágkormányzója, Hagyó-Kovács Gyula András kiváló mezőgazdasági szakemberként a birtokon a legmodernebb gazdasági és technikai vívmányokat honosította meg, országos hírű mintagazdaságot hozva létre, amely még saját vasúthálózattal is rendelkezett. Mellszobrát, Rohonczi István alkotását 2013. május 11-én avatták fel a kastély előtti kis parkban.

Szintén a Szöglet-kertben áll a 2000. augusztus 20-án felavatott Millenniumi emlékmű, egy faragott kopjafa a tetején turullal. Az előtte elhelyezett kő felirata szerint az előszállási lakosság által állított emlékmű célja: „Emlékezés a múltra,/tisztelgés a jövő előtt.”

A liget általános iskola felőli szélén avatták fel 2006-ban a község 1956-os emlékművét, egy faragott kopjafát és attól néhány lépés távolságban egy másodlagosan elhelyezett sírkövet, amelyen az 1956-os és a 2006-os évszámok láthatók aranyozott betűkkel, köztük a felirat: „Ó ember, ki jót vársz még,/S nagyot akarsz,/S mást, szépet itt,/Okulj e vérből s engeszteld,/Gyógyítsd e ma sebeit.”.

ENTZ – SISA 1998 (67.), TAK 2017 (15-17.), VIRÁG 2005 (56-57.),

Lakóházak

(Petőfi utca)

Utcavonallal párhuzamos, illetve utcafrontra merőleges, szabadon álló, földszintes, nyereg-, kontyolt nyereg-, illetve sátozott, többségében cserépfedésű, a XX. század első felében épült, tornácos lakóépületek. A legrégebbiek oromfala faburkolatos, tornácuk nyitott, az újabb építmények beépített tornácosak. Nyílászáróik többnyire egyenes záródásúak. Az utcavonallal párhuzamos egykori vegyesbolt homlokzatát átszínezték, utcafronti ajtónyílását befalazták. Az egykori szemközti ház sor néhány megmaradt épülete gazdasági funkciót lát el. A valamikor kovácsműhelyként működő épület boltíves padlásszellőzőjében egy rendhagyó cégér látható: harapófogó, fölötté keresztbe fektetett villáskulcs, rajta egy lópatkóval, az előtt egy kalapáccsal.

TAK 2017 (21.)

Felhasznált irodalom

ENTZ – SISA 1998 Entz Géza – Sisa József (szerk.): Fejér megye művészeti emlékei. The Historic Monuments of Fejér County. Székesfehérvár, 1998, Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Intézet – Szent István Király Múzeum. (= Szent István Király Múzeum Közleményei A sorozat 34. kötet)

SZABÓ 2013 Szabó Szabolcs: Leleplezték Hagyó-Kovács Gyula mellszobrát. Dunaújvárosi Hírlap. 2013. május 12. online verzió: <https://www.duol.hu/hirek/lelepleztek-hagyó-kovács-gyula-mellszobrat-1543011/>

VIRÁG 2005

Virág Zsolt: Magyar kastélylexikon. 3. kötet. Fejér megye kastélyai és kúriái.
Budapest, 2005, Fo-Rom Invest.